

300

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00519693 (X)

2012

Василеві Стефаникові

Я. Чорнобривий: Василь Стефаник. — О. П. Білозерський: ** — Селяне своєму письменникові: Теодор Довгань: Оборонець покривджених. Семен Авоїєнко: Співець кращої селянської долі. Гриць Гринчишин: Співець селянської душі. — Арк. Животко: Шляхом до завтра. — Спогади: Ольги Кобилянська: Спомин. Іван Макух: Громадянин. А. Жук: З віденських згадок про Василя Стефаника. Василь Стефаник: Трохи автобіографії. — К. Коберський: Думки над Стефаниковими рядками. — П. Феденко: Тому, що „душу вимотує“. — Лука Граничка: Його слово. — Іванна Блажкевич: Мати в творах Стефаника. — К. Малицька: ** — В. Дорошенко: Як творить Василь Стефаник. — Світлини: Портрет Василя Стефаника. Василь Стефаник з Лесем Мартовичем. Рідна хата Вас. Стефаника.

В його 60-літній ювілей

5388

[Faint handwritten text]

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 23744

18007

„ДОРОГА“

0.4642

ВАСИЛЕВІ СТЕФАНИКОВІ

у 60-ліття

Його дороги життя

Василь Стефаник

Ниво моя зарослая
Тернем, бурянами,
Орю тебе, рідна ниво,
Дрібними стрічками.

Бюсь думками серед ночі,
Під небо літаю
Та рву зорі мережані —
В пазуху ховаю.

Бюсь думками серед ночі,
Як хвиля на морі,
Щоб на тобі, рідна ниво,
Посіять ці зорі.

І орю я тебе, ниво,
А літа минають
Та рясними бороздами
Чоло покривають.

Серед терня, до схід сонця,
Слово розсіваю
І сльозами мужицькими
Його поливаю.

Нехай світять слова-зорі
Сльозами политі,
Хлопським горем виріз-
Тугою повиті. [блені,

Бойким співом мережані,
Думою буйною,
Нехай світять, рідна ниво,
По вік над тобою.

Травень, 1931 року.

14. V. 1871 — 14. V. 1931.

Я. Чорнобривий

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека
№ 27685

*
* *

Вибрав собі Василь Стефаник свою дорогу сам. І пішов тою дорогою і тільки тоді дивився позад себе, коли треба йому було переконатися, чи не посумніли добрячі очі його матери, за його хід по тій дорозі. І тоді ще лише оглядався, коли треба йому було знати, чи не відійшов від тата свого за далеко.

Пішов тою дорогою у світ. У світі для нього були квіти, але він за ними не гнався.

Праворуч його синє поле і чорні скиби і білий плуг і пісня і піт солений.

Ліворуч чорна машина, що з червоного рота проклоном стогне.

А коли вже йому та дорога за багато терня та гострого каміння у босі ноги вбивала і здавалося (йому тільки самому!), що ізнемогається, тоді ставала за ним його мати й говорила:

— Ти сам з собою будь, бо пани тебе не приймуть.

І здивав на своїй дорозі людей. Вбиті по коліна в землю вони у безтямній многости падали і здіймалися. Чорними долонями стручували піт з чола і великими руками ловилися землі. Це український працюючий люд. Земля стогнала під ударом їх серця. Він читав їх серця. Він читав їх лица і велику пісню бою на них.

І вже тої дороги не залишав. Сонце пражило йому його поля, град і тучі вибивали збіжжя, дич рила засіяне добро до коріння, стораз можна було втекти з тої дороги..

А він не схибив з неї ні разу.

Він, що став духовим провідником народу, хоч у вожди не дерся, хоч зробив більше, як покликані вожди.

Нехай стелиться йому та дорога квіттям. Нехай заведе його до тої мети, в якій він закохався.

О. П. Білозерський

СЕЛЯНЕ СВОЙОМУ ПИСЬМЕННИКОВІ

ОБОРОНЕЦЬ ПОКРИВДЖЕНИХ

Письменство народу — це його скарбниця, з якої цілі покоління черпають науку. Воно вчить, підбадьорює, остерігає перед помилками. Тому освічений народ шанує своїх письменників, як духових провідників.

Навіть напів дикі народи, які мають своїх ватажків-проводирів, котрі показують їм дорогу до кращого життя, шанують їх за їх заслуги. Освічені, культурні народи, шанують своїх великих людей, духових провідників, які вказують тим народам нові шляхи, нові ідеї, для кращого життя.

Московський народ шанує пам'ять своїх великих письменників Пушкіна, Достоєвського, Толстого, Андрєєва. Польський народ Міцкевича, Словацького, Жеромського, Виспяньського. Чеський народ шанує Гавлічка і Масарика. На цьому місці тяжко вичисляти всі народи та їх великих людей, за яких духовим проводом вони йдуть до кращого, людського життя.

І наш український народ видав зі себе багато великих людей, що їх серця горіли бажанням здобути щастя для цілого народу. Маємо Шевченка, Драгоманова, Франка, Павлика, Коцюбинського, а оце святкуємо 60-літній ювілей Василя Стефаника, що його нам дала також наша земля.

Заговорив він перед цілим світом про все, чим накіпало серце українського селяни-

на, від чого він стільки натерпівся: від податків, пиянства, військової служби, війни та всяких данин. Про все те, що пригнічує народ, та ніхто його не боронить, ніхто не вчить, як боротися зі злиднями щоденного життя. Все те списав Стефаник на папір і кинув перед очі кривдителів і покривджених.

Він кидає обвинувачення на суспільний лад, не на окремих людей. Навіть п'януги й злодії і вони не родяться такими, якими вони є, але нагинає їх до зла зле виховання і нагинають їх до того суспільні умови.

В „Синій книжечці“ сидить селянин паний та рахує, аби село чуло, кому продав поле, кому город, а кому хату. Плаче той селянин і ми чуємо своїм серцем, що Стефанікові шкода того селянина, якому суспільні умови не дозволили йнакше жити. Ми свідомі, що не тільки той сам селянин погибає, але з ним погибає рідне прадідівське добро. Таких самі умови роблять з Гриця Летючого душоуба, який утопив у ріці свою одну доньку, а старша випросилася. Зробив це з нужди. Ніхто передше ним не зажурився, не знав, що Гриць по смерті жінки цілу зиму не топив у печі. Аж тепер ціле село заговорило за його біду.

Стефаник став на сторожі сільської бідноти. Він, що так близько стояв до села, бачить, що нужда і злидні не зломали його почуття правди й справедливості. Коли чи-

гаєте лист селянина, який попав у тюрму за народню справу, то ви бачите ту незломну силу людини, яка знає, що боролася за правду.

— Я гадав — пише селянин, політичний вязень з тюрми — аби неправду корчувати, а то вони мене з корінем вірвали, жінку вбили тай дітий лишили на волю божу. Коби ти, брате Василю, і ви, мамо, абисте за мої діти дбали. Аби їх голову у суботу змити, а в неділю білу сорочку аби дати. Аби вони чорні не ходили, аби їх нендза не їла.. Зроби з них газдів та наказуй, аби свого тата й маму не забували, бо їх тато не був лайдак, але своє право тримав.

Побіч тої батьківської загально-людської любови до дітей Стефаник віднайшов у селянській душі незломну волю постояти за право й правду. Того права для нас, селян, шукав Стефаник своїм мистецьким словом. Ту свою евангельську науку про право змагання селянської правди проти кривди вбрав він у форму оповідань, які стають сильним протестом і підмогою у визвольній боротьбі селянської бідноти від усякого лиха.

Селянське почуття права й справедливости по майстерськи розв'язує тяжкі життєві спори.

В оповіданні „Засідання“ рада судить стару Романиху, що вкрала з під церкви стару дошку.

Старший брат церковний каже: „Воно правда, що то вже здрихлавілі дошки, але як з під церкви рухати?“ — Всі радні мовчали, бо хто надіявсяби, щоби стара Романиха, та злодійка. Ніколи по селі не було за неї чутки... За хвилину увійшла Романиха... „Я, газди, вкрала туй дошку, таки вкрала, аби знали, як мене мій син на старість обсербує. Та я в хаті не маю фіхтика солімки, аби хоть покурити. Я сиджу на печі тай замерзаю... Та я свому синові всю свою крішку дала, лиш собі оден кут лишила“... „Але з під церькови красти? Та же ваші гони, жінко, вже недовгі... Ви стара жінка, та я кажу, аби вас не замикати, ані бити, лишень дасте лева (австрійських дві корони) на церькову“... Романиха кинулася, як спарена: „Ой, вийточку, та я вмру і не буду лева маги! Де мені лева, де-де-де-де?“ — „Мусиш“! — була відповідь.

Радні мовчали, як почав говорити Петро Антонів... „Церькова відайся не загіє удовиним левом. *Це відайби було не по правді“!* Та замість, щоби церква бабі дала, то ще від неї брати того студеного лева“!.. Радним, якби камінь спав зі серця. *Всі одним голосом заговорили, що не треба бабиного лева.* А ще казали покликати сина та наказали шанувати маму.

Ось почуття права й справедливости — це нова мораль, новий закон бідноти, який іде зі Стефаниковим твором на оборону тих, що впали наслідком суспільних невзгодин.

В творах Стефаника „Синя книжечка“, „Камінний хрест“, „Вона земля“, „Дорога“ і інших, описане все наше селянське життя і показана могутня сила нашого терпіння. А з того образу йде свідомість, а від неї кожний уже сам собі доповідь, як з лихом битися. Треба нам пізнати й зрозуміти Стефаникову науку. Вона заведе нас, українських селян, до кращої долі, а рівночасно, вона вказує також на наші хиби й недомагання.

Великий наш Учителю, Василю! В день Твогого 60-літнього ювілею, ми, селяне, чуємо до Тебе глибоку пошану й складаємо великий поклін. Ми радіємо Тобою і ми горді за Тебе, бо в Тобі квіє наша селянська кров, бо Ти кість від кости селянської! Ти доказав перед широким світом своєю Особою, що ми, українські селяне, маємо скарби, що ними можемо похвалитися перед світом і вложити їх у світову культурну скарбницю. Колиб ми мали змогу користати з надбань культури Західної Європи, то далеко випередилиби ми неоден європейський народ у поступі.

Ти здобув для нас пошану в світі, вивів нас з забитого дошками пралиса на ясне сонце. Вдячні за те, ми обіцюємо йти далше по Твоїм вказівкам. А Вас, Товариші селяне, закликаю до пошанування нашого вельми заслуженого Ювілята тим, *щоби поглибити й поширити Його науку та Його твори, щоби ті твори стали настільним евангелієм у кожній селянській хаті.* Нема інших кращих скарбів на світі, що так рівноважно моглиби винагородити Стефаника за Його працю і за Його серце до нас.

Теодор Довань
(Збаращина)

СПІВЕЦЬ КРАЩОЇ СЕЛЯНСЬКОЇ ДОЛІ

Вчені люде кажуть, що у Стефаникових творах багато сумного, що на хвилинку нема проміння сонця.

Це неправда. Коли я читаю Стефаникові нариси, мене охоплює жаль і біль, але то лише на мить. Коли я прочитане добре розміркую, вдумаюся в нього, то бачу Стефаникові нариси глибоко насичені ідеалізмом, а разом із болем селянської душі, виблискує в нарисах проста, але від щирого серця, боевість. Правда, що вона є занадто про-

ста, не штудерна. Бо то є боевість того, від чого болять селянська душа. То правда, що „наше діло з землею, пустиш її, то пропадеш, тримаєш її, то вона всю силу з тебе вігортає, вічерпує долонями твою душу, ти припадаєш до неї, горбиши, вона з тебе жили вісотує, а за то у тебе отари, та стада, та стоги. І вона за твою силу дає тобі повну хату дітей і внуків, що регочутси, як дрібні дзвінки, червоніють як калина“.

Бачимо її в нарисі „Земля“. Коли „последний раз прийшов Андрій: тату, каже, тепер ідемо воювати за Україну. За яку Україну?

А він (Андрій) підоймив шаблев груди земля тай каже: оце Україна, а тут, і справив шаблев у груди — отуть її (України) кров.

І хоч плаче і кровю обливається батьківське серце, проте дід Максим перемагає усе і коли то за таку велику справу йде син його на війну, то він каже: „є ще в мене (діда Максима) менший від тебе (Андрія), Іван; *бери і його на це діло, він дужий, най вас обох закопаю у цю нашу землю, аби воріг з цього коріння її не віторгав у свій бік*“ („Сини“).

А Марія, що родила своїх синів „міцних і здорових, як ковбки“, і як ходили сини до школи, — „ходила за ними по всіх містах, носила на плечах колачі й білі сорочки“ і як сини її збиралися йти на війну „добувати своє мужицьке право, що пани здавен-давня закопали в палатах“ — не спала цілу ніч, все „лагодила їх (синів) у дорогу, затикала кулаками рот, аби їх не побудити“. І „гляділа на них тихенько від зорі до сходу сонця і в той час посивіла“... Проте, коли „хоругви й прапори шелестіли над ними (синами) і гремів спів про Україну“ — зрозуміла тоді, для чого „тота Україна забірає її діти“. *Перемогла свій материнський біль у серці*, бо „я не винна, що моя голова здуріла, як тота Україна забірає мені діти...“ (Марія). Який перелім у душі! Яка перемога загальною над особистим!

Або такий образець: Мами сидять на возах, плачуть та потихо проклинають наших дорадників, а ми, батьки, радуємось: *та доки, кажемо, будемо дурні та панам служити будемо, поки діти не вівчимо*. А тоді, „як вони всі покінчили школи — тоті наші діти, то як пристали до нас, як ми збігли до них до купи! Де, моспане, тут вже шандарям дати раду. *Сунемо за дітьми тисячами моцні та розумні*. Свої напереді. Встає Франко з таким ясним чолом, як сонце, спокійно вчит нас, бо він все знає. Приповідає нам, *що як кождий з нас посидит у креміналі за мужицьку справу, то вже ніколи нічого боятися не буде*“... Чи й це песимізм??

Для селянина інтелігент, який щиро стоїть за народні права і разом переносить і горе й нужду, є його богом: „Господи, ти звеселив світ свій цими звіздами, а нас бідних мужиків звеселив ти Франком. Будеш (Боже) мати молитву мою за него (Франка) щодня“...

І як відвозили Франка „до колії та здивав якогось пана, кіньми, як змяями, *але я з дороги не звернув і капелюха не здоймив*. Небоже, *дідичу, я ще не такого пана везу, як ти*“...

Дуже ядро представляє Стефаник *тверду волю* селянина. В оповіданні „Дід Гриць“ („Земля“ — Львів — 1926 р.) старий дідуган Гриць оповідає про свої переживання і кінчить: „Як приходит жандар, то гонит сина на форшпан, то беру батіг і сідаю, абим лиш знав, куди їхати.

„А що, старий, де ваша Україна, а кілько моргів поля ти хотів від пана, а яким мініс-

тром мав бути твій внук?“ — Глухий, кажу, не чую нічо.

І всім, що збираються за ради лакомства нещасного „переходити на чужу віру“ єдина і проста селянська рада: „небого, кажу, не йди до них у гості, як вони твоею вірою гидують, *сиди в свої хаті, та їж чорний хліб*“.

А „як умру, то зараз приїдете до мене, бо боюси, що як буде по міні, то мої діти пообдирают стіни, та Шевченка та Франка, та всіх наших повикидають на під“. Єдине бажання перед смертю: „як мої діти не схотілиби пошинувати моїх святих, то купіт шкірену шкатулу, та покладьте їх мені на груди. Кажуть, що шкіра ще жиє віками. Та ще одну просьбу маю. Лишаю букату поля, на когови вже тепер скажете, аби, як будут згортати кістки наших стрільців у купи, то аби і за мене хто там згорнув кілька лопат. Але високо, *бо на тих костях зацвіте наша земля*“... („Дід Гриць“).

Василь Стефаник — селянський письменник. Щоби цілком зрозуміти твори Стефаника, треба самому бути селянином і розуміти та відчувати селянську біду, як відчуває Стефаник. А щоб на його твори писати критику, *то не можна оминати ні одного слова, викресаного із глибини Стефаникової душі*.

Стефаникові слова — наче біблія. Кожне слово вогнем у серці запече, але через хвилину уже радістю наповниться, як зрозуміти ту глибину щирости селянської душі. Тому у нас і сумними уважають Стефаникові твори, бо ті, що пишуть критику на його твори, *не хочуть розуміти селянської душі*. А коли не розуміють селянської душі — не розуміють і Стефаника. Колиж бачити Стефаника завжди сумним і безпорадним — значить оминати „щось немиле для загалу“ у його творах. Візьмім Стефаника так, як він у дійсности є і побачимо, скільки нам у його багато вчитися треба!

Зрозуміймо Стефаника — зрозуміємо і весь свій нарід. Іти за наукою Стефаника — значить іти за усім українським селянським народом.

*

Я — простий селянин. Не розуміюся я на вчених словах і тому пишу так, як розумію, як каже моє серце. І тому нехай мені вибачить Шановний Ювілят, коли я у такі його великі роковини, говорю сьогодні про його творчість.

Я разом із Стефаниковими „мужиками“ плачу, сумую, — *і радію, як і вони радіють* тим, що „сунемо за Франком моцні та розумні“...

„Буде нашою „земля“, не „шукаймо лише з панамі та з жидами царя, бо нам царя не треба“!..

С. Кучкарівка на Волині,

20 квітня 1931 року.

Семен Авдівко

СПІВЕЦЬ СЕЛЯНСЬКОЇ ДУШІ

Те, що переживало, переживає і може ще пережити українське селянство, це воно знайде в Стефаникових „Кленових листках“, „Дерозі“, „Синій книжечці“ та „Землі“. Поза своєю долею, нуждою, злиднями, безпросвітністю, знайде воно там те, чого ще досі ніде не знайшло, не читало, не бачило. Воно знаходить там свою душу. А відшукав ту душу селянський син, син землі. Тої землі, до котрої селянин прилип. У Стефанику знаходить селянство свого мужицького санітета, що йде за тою працювитою селянською армією, гоїть її рани, перев'язує їх і втишує біль.

Без радості й усмішки йшов Стефаник за нами, за нашою нуждою, що виганяла нас з рідної хати. А приспа не пускала. Вікна плакали. Ліс шумів: вернися... до хати вернися, мой. Тісні роки настали. Між мужиком, конем і машиною не стало ріжниць.

Або Іван у „Кленових листках“ говорить до кумів про своїх дітей: „Най їх і зараз віфатає, тай мене з ними. Овва, отобисми втрапили рай на землі і маєтки лишили!“...

Виточив Стефаник нашу біду на перли в своїм серці і скупав їх у нашій крові і вийшли мистецькі твори з під його пера як кроваві перли. Може не злякав ними кривдників але нам отворив очі.

Ті отверті селянські очі з вдячністю дивляться сьогодні на Тебе, Василю Стефанику, в 60-літний ювілей Твоєї благовісної дороги життя.

Гриць Гринчишин
селянин з Потока в Рогатинщині

Василь Стефаник разом з Лесем Мартовичем

Шляхом до завтра

(В. Стефаникові)

Ніч серпанкова.

Темносиніми ланами, там високо у горі
У штанах білих, з сивими вусами —

Старий дідусь,

Постійний скептик, мандрівник вічний,
Чвалав кудись.

Коли оце на мить спинився,
Прижмури́в око. Хмариною покрився,
Сивим вусом ворухнув,
Поклався...

Поночі...

Удосвіта вибрався хтось цілиною.
Вдивляються очі. Прорізує темряву зір.
Дивляться очі, вдивляються в „завтра“...
Отак хатинка край села,
А так навколо цілина.
Не хатинка — журба та злидні,
Не степ, не тирса — будяччя.

Ще на віях сяють роси.

Десь з тонкого павутиння
Серце випростатися хоче.
Хтось простує. Прокидається надія,
Ледве благословиться.

Хтось в ріллю кидає зерна.

Зеленіє...

Буде завтра золотисте.

Підпережеться червоно

Мак.

Буде. Буде завтра!

Та чиж буде так?!

Стелиться стежка...
Отак хатина край села,
А там високії жита.
І тут і там... тай скількиж їх!
Тут лупастий мак.
Отак нива, а так село...
Тут — росте, зростає — завтра,
Там — повитеє журбою — нині.

Десь в горі вже знов чвалає
Сивий Дід кремезний віком.
Лани широкі оглядає...
Часом — до хати під горбком...
Сказатиб — так ненароком —
Отак гляне, хитне-кивне кудлатий,
Тай знов кудись чвалає таємничо.
— „Гей, дідусю! Відпочиньте!

Приголубте серпанково!
 Ні, не чує... Поспішає...
 Гей би хоче десь втікти...
 Каламутне — підкрадається навшпиньках.
 Зачепилось за хатинку... Загреміло...
 Розлилося мов з „відра“.

Схвилювались,
 Захиталися жита.

— — —
 Прийшов у гості сатана.
 Паде краплинками на шлях —
 Червоний смуток.

Крилами чорними хтось вдарив.
 В житах полонаних, похилих...
 В житах —

Лежав знівечений болотом —
 (Прийшов у гості сатана)
 — рожевий пелюсток.

Було...
 Було це вчора.
 — „Слухай, брате!
 Ген-високо у блакиті
 Дзвінка пісня, жайворонка.
 Подивися!
 Звідки люду така сила?
 Куди люде ті йдуть?
 Більше, більше — сила, безліч...
 Високо стяги майорять...
 Старі і молодь —
 Й очі в кожного горять.
 Це — сьогодні!
 На зустріч — завтра!

26. IV. 1931.

Арк. Животко

С П О М И Н

СПОМИН

Дорогий Стефанику!

Давно було се, як були ми ще молоді, як одного року перебувала я підчас ферій у селі Белелуя, у моїх свояків Сінгалеви́чів, а Ти прийшов відвідати мене. Ми ходили довго по гарнім саду і оглядали розкішний зільник під вікнами приходства. Про що говорили, не пригадую... може про літературу і писання. Ми були потрохи змішані. З зільника подала я Тобі перед прощанням якусь білу цвіточку з помежи широкого буйного листа, що пахла опяняючим запахом. Прощаючись, Ти обіцяв, що відвідаєш мене вскорі, бо я не мала довго оставитися в Б. Але Ти не заходив вже ані раз, ані другий, ані третій. Одна наша спільна товаришка надіхала і Ти мусів її відвідувати. Мені вислав Ти лиш листець, в котрім казав, що купав від мене одержану білу цвіточку доти, доки не вмерла. Листець той є ще десь в мене. Я собі відіхала. Від тоді ми не бачилися.

Ти посивів, я подалася. І не дуже то і так далеко від себе живемо. Ти писав і я кожду Твою стрічку перечитувала. Я буду писати, доки очей не затулю, але і Ти читай. З далека подаю і щиро стискаю Твою працюючу руку.

В моїм зільнику виростає і та біла цвітка, яку я Тобі тоді передала. Вона мені всюди, де б я її і не бачила, пригадує Тебе. Ти цього не знаєш, бо Тебе терло життя і наші дороги не сходилися, але спомин, то як запах цвітів ніби виростає, хоч і по роках, все на ново з дна душі. Жий в безжурности, Стефанику, в здоровлю, в громадці Твоїх добрих діточок.

Ольга Кобиллянська
 в Чернівцях, в цвітні 1931 року.

ГРОМАДЯНИН

Василь Стефаник разом з Лесем Мартовичем і Львом Бачинським вже в дуже молодім віці брав діяльну участь у початках радикального руху на Покутті, де українські радикали вперше ширили цей рух у Галичині серед селян. Коломия — це перший осередок цього руху в практичнім житті, а Стефаник, ученик коломиїської гімназії, увійшов зараз у живу освітню-політичну роботу.

Як син мужика, перенявся він своєю вражливою душею цим народнім рухом. Його агітація по читальнях спричинила, що він мусів покинути коломиїську гімназію і перенестися разом з Л. Мартовичом до Дрогобича, щоби там покінчити науку. Поява обох у Дрогобичі мала цей додатний вплив на тамошніх учеників Українців, що вони почали читати радикальні часописи „Народ“ і „Хлібороб“ та познайомлюватися зі соціалістичним радикальним рухом.

І я підпав під їх вплив та почав читати радикальні видання. Це стягнуло на мене переслідування москвофілів, що своїми денунціяціями на мене у професорів Поляків довели до того, що мене викинули з дрогобицької гімназії.

По maturі перебував В. Стефаник на студіях у Кракові.

Українська радикальна партія переходила ріжні, нераз дуже тяжкі кризи. Від неї відскакували члени-інтелігенти і переходили в ріжні політичні партії і табори. Вони не мали на стільки твердого характеру, щоби видержати при своїм прапорі. Здавалося, що партія завалиться. При радикальній організації лишилася тільки селянська маса і не багато інтелігентів, а між ними остав В. Стефаник. Своїми велич-

німи творами підносив він усіх на дусі і зміцнював морально до дальшої праці.

У громадській праці брав живу участь у своїм повіті і околиці, а в 1908 р. виконував мандат до австрійського парламенту від української радикальної партії.

В 1918—19 рр. був членом Української Національної Ради. По світовій війні причинювався, чим міг, до відбудови політичної організації та був головою Повітової Управи УСРП у Снятині.

У нинішних часах, коли багато людей легко міняє свої переконання і перескакує з одної організації до другої, навіть до такої, що стоїть на протилежнім ідейнім становищі, а потім знову дальше скаче, треба особливо підчеркнути ту тверду громадську характерність Стефаніка, котрий остав вірним ідеям і ідеалам юних днів на дорожі свого життя.

Товаришові Стефанікові бажаю довгого віку.

Іван Макух

З ВІДЕНСЬКИХ ЗГАДОК ПРО ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

Громадське і товариське життя української кольонії у Відні в роках світової війни в VIII. бецірку, на Йозефшtedтерштрассе і Бічних улицях. На Йозефшtedтерштрассе місцями головні осередки цього життя — Загальна Українська Рада під ч. 43. і Союз визволення України під ч. 79.

В тих будинках робилася українська політика воєнних часів, звідси велася дипломатична акція в центральних і неутральних державах, політично-організована робота серед полонених, опіка над збігцями й виселенцями. Тут видавалися газети й книжки, яких не можна було видавати на рідній землі. Тут журилися долею Січових Стрільців і жили надією на крашу будучину цілого українського народу.

Багато людей коло цього працювало. З обох боків колишнього й теперішнього кордону. Ще більше людей сею працею інтересувалося і їй співчувало, не роблячи різниці між обома центрами, що ту працю виконували, бо в обох їх бачили втілення своїх мрій..

Не робив сеї різниці і Василь Стефанік. Був частим гостем льокалів обох центрів. Практичної участі в політичній роботі майже не брав, але справами громадськими дуже цікавився. Його зору обсерваційного не минала ніяка важніша подія з внутрішнього українського життя. Менше він входив у те, чому і як щось сталось. Приймав факти так, як вони зверху представлялись. І в товариських розмовах реагував на все у властивий йому спосіб: з сарказмом висмівав людську глупоту та нікчемність і убийчі характеристики давав особам, що були йому несимпатичні; приятелів наділяв незлобним жартом.

По суті справ, якими жили політичні сфери, рідко висловлювався; політичних дискусій і взагалі політики не любив. Суть справ всмоктував в себе, для самого себе. Часом здавалося, що говорить не те, що думає.

Політична акція на віденському терені в часах світової війни не йшла гладко. Були непорозуміння і тертя. Виступали, як перед тим і потім різниці між наддніпрянцями і наддністрянцями; була боротьба, без якої політиці годі обійтися. Стефанік не встрявав в цю боротьбу, але не відмовляв слів піддержки тим, по чій стороні бачив слушність. Теплим словом підбадьорював тих, на кого часами находила розпука і зневіра. Взагалі-ж стояв з боку і з цікавістю дивився, що, мовляв, з того всього вийде!

А помислами своїми жив переважно в Русові, коло своїх дітей, на обійсті своєї хати, на своєму полі. Серед людей сього села і околиці переживав в тисячний раз їх турботи, горе і радість. І спомини з рідного кутка, рідної землі були переважно темою його розмов у товаристві.

В цих розмовах розкривалось ціле багатство його артистичної душі. Слухати Стефанікове живе оповідання, це такаж насолода, як читати його друковане слово.

За товариським столом збиралися ми без різниці таборів і переконань і найкраще себе люде почували, коли між ними був Василь Стефанік.

А. Жук

ТРОХИ АВТОБІОГРАФІЇ

Як 8-го січня 1930 року мене тріснув параліж, тоді двоє моїх сусідів інтелігентів радили, як маю поздоровіти. Перший радив вигріватися на сонці, ледви снігами добився до моєї хати, а другий давав певнісенюку раду, а то, аби я з себе зробив „пакунок“. Вони й тепер мають мене за дурня, а я їх за дуже добрих людей. Вже слідуєчого дня приїхав до мене лікар, др. Іван Подюк зі Снятина. Цей розумний, молодий лікар, родом з того самого села, що Марко Черемшина, їздив цілісенюку зиму до мене і задармо, і серед великих невзгод погоди. Він може посвідчити, що я не був, навіть у хоробі, ні

нешасливий, ні песиміст і підчас лікарських оглядин ми оба дуже добре забавлялися. Чи за його лічення я йому вдячний, це покаже будучність, але за те, що він розвеселював мене, що з міною офіцера приказував мені триматися його приказів, я все буду йому вдячний.

Тепер, коли я маю 60 літ, то нагадую двох моїх приятелів, які були для мене в приватнім життю найліпшими дорадниками і яких я найбільше любив, а це Іван Франко і Лев Бачинський. Тепер я піду до їх гробів, побуду з ними і дійсно в цім моім старім віку буду щасливий, що вони були моїми приятелями.

Стефанік Василь

Не можна пити зі Стефаникової чаші „душ-ком“. Одна дві сторінки і є переживань на цілу днину. Така міць чуття, така сконцентрована сила краси, такі сильні від них хвилювання.

Ні! Стефанік не є „легкою лектурою“.

Він того й сам свідомий, що не може „міряться“ з популярними творцями вагонової літератури, та з присмаком сарказму замічає: „я не маю читачів...“

Є в тім доля правди. Бо хіба це нормальне явище, що Галичина (тепер ще зestroю Волиню) не бачила досі потреби на друге видання творів найбільшого з живучих пині українських мистців слова?

Так, Стефанік не для пересічного читача, не для насонної розваги. Та крім того ще він не може дуже подобатися теперішній нашій інтелігенції — наскрізь здезорієнтованій суспільно, так дуже віддаленій від світа думок, почувань, ідеалів — які зродили Стефаніка, Мартовича, Черемшину. Інтелігенції цієї богами можуть бути швидше проповідники „горди до слабого і бідного“, „барди гетьманів і панування“ — деж тут місце Стефанікові?

Його читачі, його запалені почитачі — в минулому — та ще більше — в майбутньому. Стефанік прийшов до нас трохи за скоро. Його правдивий тріумф — за втра і після за втра, а там, щораз могутніший — у вічності. Кадри його читачів і фанатичних обожателів — нині такі нечисленні, будуть двоїтися, троїтися з кожним роком наростання на Україні справжньої інтелігенції — тої з серцем, чутким до тих, яких виводить на сцену Стефанік — до сірих мужиків, до селянської дітвори, до цілого того його „світу“, його „каменя“, що він його „різьбить“, згідно з власними словами. Його книжка знаходитиме свого читача теж у тої інтелігенції в сіряках і робітничих блюзах, яка вже сотнями появляється по наших селах і місточках — і якій прийдеться в недалекій вже майбутності взяти провід над суспільним життям.

„Там найдеться щире серце“... що оцінить усю велич Стефаніківської поезії.

А поки що... оден літературний критик, пишучи (про людське око) привітання ювілятові з нагоди його 60-ліття, вважає необхідним „обчімхати“ з ювілята його мужицтво — бо якжеж вводити між сальонову публику „хлопа“ у кожусі, ще може з батогом у руці?

Так. Селянські симпатії Стефаніка нинішній укр. інтелігенції немилі. Ми не дивуємося. Вона-ж відкидає, де може, те саме в Шевченка і Франка. З Шевченкової музи приймає найрадіше козацько-гетьманську романтику, не симпатизуючи з бідною кріпачкою Катериною, чи „Наймичкою“. З Франка приймає „Зівяле листя“, „Лиса Микиту“, „Мойсея“ та ще там дещо, одкидаючи всю решту, все,

що зачіпає соціальні і громадські проблеми. А зі Стефаніком уже чистий клопіт. Його приходить одкинути майже в цілості. Вона це й робить. А оден з виразників тої думкової порожнечі, того позування на „сальоновість“, не завагався недавно навіть публично хляпнути в лице цілій дореволюційній укр. літературі закидом „хлопськості“, в розумінні чогось такого, що примушує літературу бути поверховною...

„Велику літературу“ родять тільки великі суспільно-думкові здвиги. Зриви могутніх збірних змагань, сильного чуття. Таким могутнім суспільним рухам завдячує свою появу нова німецька література (Шіллер, Гайне) — виразник німецького національного відродження з демократичним змістом. Могутній польський національно-визвольний здвиг тих часів породив Міцкевіча зі Словацким. Відгомін тогоч великого зрушення по лінії національній, а одночасно демократичній, дав Чехам Гавлічка, нам Шевченка, Росіянам декабристів, Герцена, Чернишевського, Чехова, Толстого, Достоевського, Горького, Андреєва і др. Нове суспільно-демократичне і національне схвилювання думки у 60-х роках дали Україні: Вовчка, Нечуя; до Драгоманова, як суспільного вождя, прийшли Мирний, Федькович, Франко, Винниченко, Коцюбинський, Кобилянська і Стефанік з його близькими. В Польщі ту саму роботу робили: Конопніцка, Жеромські, Реймонт, Оркан, Виспянські і др.

Кожне з перелічених щойно українських літературних імен щось значить. Кожне щось виконало, замаркувало своє відрубне, „я“ — але всім їм спільне одно тло: це є ті, що вивели в люде, в світ, українського простолюдина. Не саму його мову, не самий його фольклор ради фольклору — ні, його самого як людину, як громадянина — коли ще не сьогоднішнього, то завтрішнього. Вони вже тим самим зареклямували його право на людськість, а це головне.

Не значить, щоби вони були обов'язані „захвалювати“ все, що мужицьке, тільки тому, що воно мужицьке. Той сентименталізм був у Квітки, був ще у Вовчка і Федьковича, але його, чим далі, то менше. На місце тенденційного підфарбовування мужицьких (а згодом і пролетарських, у Франка, Винниченка і др.) постатей, приходять тверезий реалізм, в одних у стилі Золі, у других лише в межах мистецької необхідності. Вони трактують селянські постаті, як справжні мистці, глибоко, серйозно вдумуючись у їх людськість, їхню психологію. Коцюбинський, Кобилянська і Стефанік — це вершок психологічного поглиблення у нашій літературі.

З огляду на предмет їхньої творчості — оскільки ним було простолюддя — найважливіше власне те, що тут його визнано достойним бути предметом найглиб-

ших психологічних дослідів. Історична риса нової української літератури якраз у тім, що вона поставила: побіч грецької Ніоби — не менш трагічну постать української селянки Марії („Марія“ Стефаніка по втраті синів за Україну); що на канві простого сільського побуту виткала такі серпанки, як „Фата Моргана“ Коцюбинського, його-ж „Тіни забутих предків“, що виспівала такі, до безпам'яті ніжні, симфонії материнської любови, як „Кленові листки“, чи зажеврила таким пеклом людського терпіння, як те, що зясовано в „Новині“ Стефаніка, в його „Катрусі“, або „Камінному Хресті“. Перед ними бліднуть неодні, світовою літературою за архитвори визнані, креації.

В українському простолюддю відкрито людей. А що те простолюддя — це на 98% український нарід, то виведено в людей і українську націю, як таку.

І ось у чім історичний характер того великого суспільного, демократичного, соціального зі самого низу, здвигу, що тягнеться у нас від 60-х років, якому назви дають усілякі, від народництва через „демо-лібералізм“ до соціалізму — а який по своїй суті рівняється здвигові до очоловічення українського демоса, змагання до привернення мільонам і мільонам недавніх ще кріпаків людського, психічного обличчя!

Хто того не розуміє — той не розуміє нічого з розвитку української літератури останнього століття.

Бо література — не висить у воздуху, як нас упевняють різні знавці граматики і правопису. Це кість від кости життя суспільств і народів, і так її треба брати, ураз з приналежним до костей мясом, а не без нього.

І саме тому, що лет суспільного духа так понизився на Україні в останньому часі, (чи-ж греба на те більш болючих доказів, як факт, що майже вся інтелігенція є вже психічно в таборі „непротівлення злу“?) — якраз тому нема нині української літератури — поза великанами вчорашнього росту. А вони були виховані на іншій идеології. Їх кормила мрія про права людини, як людини... Ця мрія про вартість кожної людини, про її рівновартність з другими людьми — не є нині дороговказом для більшости підрастаючого літературного покоління. Що-ж має гріти їх душу? Якого Бога покладуть вони у свої серця?

Не дивуйтеся отже, що пусто нині і я л о в о на ниві нової української літератури. Це неприпадок, це — необхідність — поки пишучі люде не знайдуть знову свого Бога — могутнього, бадьорого, жагучого.

Тим Богом — тільки любов до людини як такої і шукання тієї людини в українських людях, таких, якими ми їх що дня бачимо — онтих сірих, простих, незамітних. Вони ж — те ж люде!

Того Бога посів в особливо великій мірі — Василь Стефанік. В нього не сама тільки любов до селянина як до селянина. Правда — є й тої любови чимало, є її багато. Але ще більше тут любови до людини в селянині і довіря в його людськість. Майже нема нарису, щоб Стефанік (свідомо, чи несвідомо) не віднайшов в своїому героєві якоїсь риски, якою підкреслюється спеціально отсю людськість.

Перечитуючи Стефанікові рядки — і натрапляючи побіч преніжних образів, такі жорстокі, потрясаючі, драстичні по своїй природі речі, як „Злодій“, „Суд“, або „Новина“, — я нераз призадумувався над питанням: для чого це? Чи ж мало ще того людського горя розлито по інших нарисах? Чи-ж треба було ще показувати тих селян у ролі мало не різників, що на холодно приготовляють смерть другій людині? Нарешті я прийшов до думки, що так треба було. Треба було, раз тому, що так буває у житті — а мистець не сміє втікати від життя, мусить пити його чашу до дна і нераз від того передчасно й посивити — а друге, ось чому: щоби автор міг і в таких страшних моментах підхопити те людське, те гарне, що скривається у психології героїв.

У нарисі „Злодій“ — газди, приловивши злодія і готуючи йому смерть під колами — саджають його ще побіч себе за стіл, частвуєчи горілкою — щоб набрала людина відваги. І ще оден момент: Кум Максим таки розжалоблюється, його бере жаль за злодія, він дає йому „поцувувати“ свою руку, він нарешті взагалі відходить, щоби не прикласти рук „до гріха“. А третій, найважніший, центральний момент оповідання:

— А Бога не меш боятися? (питає злодій).

— А ти Бога боявся, як-ис ліз у комору? Та там увес мій маєток, та як-би ти був тото забрав, та тиби мене на віки вічні скалічив! А чому-ж ти не лізеш до бога-ча, але до бідного“?

І ось на те питання — злодій не знаходить відповіді. Що більше — він сам визнає льогіку газди:

„Пропало, нема що говорити! Бий, та дай мені спокій“.

У тій подробиці, коли сам злодій визнає за собою неправду — захований властивий зміст події. Злодій! — Злодій визнає, що зле робив! Зле робив, що скривдив... бідного. Якраз б і д н о г о! Соціяльне чуття обзивається в злодієві — він визнає себе винним. Соціяльна правда перемагає над неправдою. В злодієві будиться людська нотка; добро тріюмфує над злом. Що кара всетаки приходить, як неминуче „фатум“ — на те нема мабуть ради. В кожному разі автор, виводячи Максима, що не хотів прикласти рук „до гріха“, — вказує на можливість і другої розвязки того питання.

Виразніше переводить автор цю думку в оповіданні „Суд“, де описана сцена сіль-

ського самосуду над убийниками. Хоч убийство зроблено на соціальному тлі і в п'яному стані (на весіллі бідняки, ображені болючо багатими, побили їх до смерті), то все таки саміж такі бідні (клясовий суд!) видають осуд убийникам за нелюдський учинок:

„І витягали одного за другим і подавали в дальші руки. А ті руки, багато їх, хапали їх, мстилися і ревли по селі, а за собою лишали страшний зойк жінок і конаючі хвилі пімсти“.

Людськості — дана сатисфакція. Нелюдське — осуджено і покарано самим народом. Добро тріумфує над злом.

І вони — теж люде! Гляньте лиш і визнайте і їх за люде!

Ось правдивий сенс таких описів.

Безмежна повільність ніжності міниться по таких нарисах, як „Катруся“, „Кленові листки“; а кілька м'якої любові до людини в таких перлинах, як „Май“, „Скін“, „Мамин синок“, не кажучи про „Синів“, або „Камінний Хрест“, де автор піднісся до вершків своєї творчості. Який кипучий гнів вас огортає при читанні нарису „Май“ про бідного Данила, що йшов „у панський двір найматися“ і вже був у двірській брамі і з острахом зупинився, побачивши біленькі, пісочком висипані, стежечки: — „Ніби я знаю, ци суда можна йти, а як вібіжит та даст у писок, а я відки знаю, що не даст?“ І бідний Данило сів біля брами, чекаючи, чи сам хто не вийде і там-же заснув.

Читаючи це оповідання, а спеціально гризки уваги про те, як тз селяне вижидують — ви можете до сліз насміятися, але й п'ястуки з гніву затискати — за те, що до того доведено люде через віковий терор, нужду і неволю! Де-ж це їх людське обличчя, не кажемо вже про достоїнство?

Але якою ніжністю, якою ласкою оточує автор тогож заполоханого Данила, що йшов у двір найматися і просити „корец орнарії таки зараз, аби дати жінці межи діти“! Читайте лиш кінцевий акорд цього нарису: „Солодкий сон нагонив ті привиди і він спав спокійно.“

„Сонце реготалося над ним, посилало до него свої проміння, пестило його, як мама рідна. Квіти цілували його по чорнім, нечесанім волоссю, пільні коники його перескакували. А він спав спокійно, а чорні ноги і чорні руки, виглядали як прироблені до його цеглистого тіла“.

Тільки одна мама так пестить кохану дитину, як Стефаникові добрі слова обтулюють тут бідного, голодного Данила, що пішов у двір найматися, аби дітям хліба роздобути!

Чи Стефаник пише „тенденційно“?

Особисто, суб'єктивно — ані трішечки. Він ніде не хоче когось чогось навчити, когось поправити, зробити якусь агітацію. Він свідомо уникає „тенденції“. Ми не знаємо, чи навіть зазначена нами в горі основна тенден-

ція — показати людське в найглибших нетрях селянської душі — чи сам автор і її свідомий.

А однак — цілий Стефаник це одна стих і й на, могуча „тенденція“. Це щось таке, як градова туча, як пошум ліса — хіба ви годні вгадати, чи їх хто „хотів“ — чи вони „самі від себе“ приходять? Хіба ми знаємо, чи Шевченко „хотів“ бунтувати проти панства і царства — чи тільки воно з нього „само“ так вибухало? Скоріше всього — само. Те саме в Стефаника.

Дешевої, робленої тенденційності в нього не найдете ні порошоків. Зате цілий він — за виїмком хіба таких безжурних нарисів, як „Давнина“, або такої чисто психологічної студії, як „Басараби“, пересякнений проблемами, що виростають на ґрунті соціального укладу відносин. Серед них гарне місце займає: бідність, нужда, голод. Ця основна канва займає найбільше уяву автора. Він сам про себе сказав недавно в гурті товаришів: „я не був тенденційний, я тільки любив бідного селянина.“

Чи-ж треба ще чогось більше? Чи треба більшої стихії, як любов і то не якабудь, а в Стефаниковському стилі — неогнуждана, безпам'ятна, непогамована, сильна, як сильні ті вибухи хлопської пристрасти, що їх малює він місцями, коли вже прорветься межа того, що „хлопська тверда натура годна витримати.“

Такою стихійною „тенденційністю“ — грішать усі великі поети і що більше, в кого її нема, в кого нема свого великого Бога в душі — той ніколи поетом не буде.

Так — Стефаник перш усього людина; дивиться в душу, шукаючи там людського психічного — того вселюдського — до шукання якого нас усе життя закликав Драгоманів. Те людське він знаходить навіть під оболочкою найбуденнішої сірини, навіть в умовинах найбільшої матеріальної нужди, коли з природи річи мовкнуть перш усього психічні струни. На смітниках убогого хлопського „майна“ — кожний нарис Стефаника викриває перед вами якусь сторінку душі.

Розп'ячавишись з нужди Лесь тягне мішок зерна до коршми, заплатити за горівку. Лесиха кличе дітей і з ними кидається однімати міх і коли діло не йде, велить хлопцям бити тата бучками по ногах. Хлопці оминаються, але коли сама мама вдарила Лесь по лиці, тоді й хлопці стали підбігати і валити по ногах.

„Лесь кинув мішок на землю і став як дурний. Він такого нападу ніколи на сподівався і не знав, що робити.“

Врешті ляг на землю і скинув китар. „Андрійку, тайти Іванку, йдіт, тепер бийте, я ані кинуси. Ви ще малі, то вам ть и жко підбігати. Гай, бийте...“

В західноєвропейській літературі, навіть у чеській, є модно представляти селянина як крайнього матеріяліста, грубо-шкіра. Не знаю блище тих селян, але знаю, що цілий Стефаник, це оден протест проти такої думки про

селянина. Чи можна собі уявити краще звеличення психічності в селянській душі, душевного над матеріялістичним, як, коли битого батька - паницю збирає жаль за дівкаками, що їм, мовляв, важко підбігати — отже треба лягти на землю, аби краще було бити. Що його розібрало? Очевидно в першочергу: опам'янтання, чуття своєї страшної вини перед тими дівкаками, що їм від рота хліб однімав!

У „Сні“ балакає до себе газда Танаско:

„Танаску, мой, а скинь капелюх, таже ти перший раз вийшов цієї весни в поле — так годит си... Як Бог дасть, то буде пшениця. Колачі спечемо і дамо таким, що не мають з чого спечи. Дамо, дамо, як нам Бог дав, тай ми дамо, дамо...“

Який же тут матеріялізм? Чи не навпаки?

А всежтаки Стефаніків світ обмежений. Крім кількох нарисів, де героями виступають неселяне, вся решта, це село. Стефанік робить це навіть свідомо, як видно з його літературного „Вірую“ п. н. „Моє слово“:

„Я сотворив собі свій світ.

Праворуч мене синє поле і чорні скиби і білий плуг і пісня і піт солений.

Ліворуч чорна машина, що з червоного рота проклоном стогне.

А в серці моїм мій світ шовком тканий, сріблом мережаний і перлами обкинений“.

„Буду свій світ різьбити як камінь.“

Правда, про „чорну машину“ не довелось авторові багато писати, просто тому, що жив головню на селі і зрісся з ним. Але намір ясний: описувати красу світа праці, в серці його кохаючи, сріблом мережучи... Чи не нагадується всім могоутне слово:

„Возвеличу

Рабів отих німїх...“?

Возвеличили! І оден і другий.

Діти — спеціальна слабкість Стефаніка. Він їх словами промінними пестить і голубить, він для них має найліпше чуття. Чи це та бідна Катруся, що вмирає на постелі і який тато ще допікає, що „лежить тай лежить, тай ні життя ні смерти — кобис вже або суда, або тудя!“ Чи то Семенко, малий герой з Кленових листків“, що за хору маму все газдівство провадить, чи той пещений і дотепний „Мамин синок“, чи той пролетарський хлопчик, що його хоронять у місті:

„Як був здоровий, то грався цілий день коло тої будки... Курятко без квочки, ну, кажу вам, як курятко.“ Давала йому булку. „Як він красно їв! Ручки такі маленькі, а він ними щипав мяцінькі крішки та в ротик, у ротик...“

— „Озїнь його доконала, сирий люфт і студїнь... А я приходила до него і свіженькі булки приносила, але він вже не їв. Водиці йому треба було раз по раз. Лежав як рибка і все ротик роззявляв...“ („Похорон“).

Або ті „сини“, що матір свою Марію навчили Шевченка любити і пісень всеукраїнських, що народу простого свого не відцуралїсь, „спївали, читали книжки ласкаві до простого народа, і наряд до них прилип, коло них цвив: збирався їх розумом добувати мужицьке право, що пани з давен давна закопали в палатах.“

Скажете: сентимент поета до дітей — припадок, звичайна річ. Ні не припадок, а вислід основної риси поета: любови до всього, що ще слабе, безпомічне. Любови не плачсиво - сентиментальної і не „милосерної“ — а кріпкої, до життя закликаючої, любови бунтуючої і мобілізуєчої. Таж — за дітей тих убогих Стефанік раз у житті (мабуть одинокий раз!) навіть статтю в газеті написав — допоминаючись права їхнього. Пишучи (в Громадськїм Голосі з 1. V. 1899) про натопви емігрантів з Галичини на краківському дворци, і хмари дітей їхніх, що навіть нові чобітки дістали на сумну далеку дорогу, він питає „що буде з тими дітьми у нових чобітках“? Питає ціле українське громадянство.

Співчуття до всього, що безпомічне, а добре і гарне. Слово в обороні його людських прав.

Заслуга Великих вчорашнього дня — безмірна. Не лише тому, що, як звичайно кажеється, вони вивели укр. літературу в „люде“, дали їй зразки найвищого мистецтва і тим поставили її між культурні народи. Це само по собі булоб ще пустою втіхою, простим задоволенням національної честилюбовности. Але головна річ у тім, що вони, як добрі батьки, надбали нам, молодшим, і всім, що прийдуть за нами — добра повні скрині. Тепер ми вже не голаки і не безоружна товпа. У нас є зброя — слово. Слово горяче, тепле, а притім — гарне, жемчужне — „шовком ткане, сріблом мережане, перлами обкинене“ — слово найвищого для людини досяжного мистецтва. А таке слово — тим потужніше. Це не те саме, що суха проза публіциста, політика, економіста. Ми того вповні свідомі.

Те слово нам допоможе будити приспаних. Бо не в тім сила України, що про неї думатиме світ — а більше ще, і головню в тім, що і як вона сама думатиме. Тай чи взагалі привчиться думати, палко, інтенсивно, в троє швидше як другі, бо ми-ж приостали і нам треба других ще наздоганяти.

Слово таке, слово добра, розуму, чуття, а притім краси — потрібне дуже для маси, потрібне не менше для її провідників, необхідне ще більше, многократ більше, для нашої інтелігенції — для тої, яку життєві умови самі заставляють відриватись від маси, служити чужому апаратові тілом, а в слід за тим відчувуватись від маси й духом. Стефанік своїм мистецьким словом і громадським ділом учить її — того не робити.

К. Коберський

ТОМУ, ЩО „ДУШУ ВИМОТУЄ“

Є книги, що їх не перечитаєш до краю, хочби їх на пам'ять знав. Береш у друге, в десяте, здається, ті самі слова, знайоме до подробиць оповідання: але вухо чує нові звуки, око знаходить небачену ще красу. Небогато є письменників на світі, яких доля наділила хистом *так писати*.

В давній давнині жила, тай тепер ще донеде на Україні і в інших народів живе забобонна віра в чудодійну силу слова. Маги, чарівники, характерники, — так називали тих, що знали чарівні слова, якими, здавалося, сонце спиняли і рікам проти течії текти веліли.

Щедро своїми дарами наділила природа Стефаніка — таким чудодійним словом, тільки справжнім, не підроблюваним. Діамант дорогий, оброблений високою мистецькою культурою, сріблиться в його творчості.

В чому сила того Стефанікового слова? І в змісті і у формі.

Що до *змісту*, то й раніше наші письменники описували нужду й злидні народніх мас. Цей ланцюг зачався ще „Сердечною Оксаною“ Квітки, переходить через Шевченка й Марка-Вовчка, Федьковича, Мирного, Франка, Коцюбинського, Кобилянську, Винниченка. Здавалося-би, що ж нового можна ще сказати на цю тему? А однак Стефанік сказав стільки нового! Бо його зацікавила не так зовнішність селянського побуту — а його душа, хвилювання душевності в селянина. А це дійсно таке безмежне поле для обсервацій, що з нього можна приносити все щось нового і нового, все щось досі невиданого і несподіваного! Нетри людської душі — такі бездонні! Це доказав вже Достоевський. Крім того Стефанік — дає образ вже нового, зміненого побуту.

Стефанік — пильний спостерігач села. Він дійшов до зрілого творчого віку тоді саме, коли особливо тісно стало жити на селі, коли селянство мусіло шукати інших заробітків у місті, абож мандрувати в далекі заморські країни. В лихварській і панській пастці борсається селянин і жде, як віл обуха, ліцитації.

Аді, ваш тато ще мав ґрунт і воли, а ви вже зарібний чоловік.

— Та мав, але де тому кра-ай! Де, де, де-е!

— А ви завтра де йдете?

— Та до двора!

— А я до того паршивого Срулика, бодай того шлях трафив. Ще від літа винен.

— А я до ксьондза“.

(„З міста йдучи“).

Безвихідність економічну, темноту, тісноту, алкоголізм — всякий утиск, економічний і політичний, все це в простих, а в таких пекучих словах змалював Стефанік. Він не описує — самі люде говорять. І то кожний своїми відмінними словами, виразистим покутським діалектом.

„Ой ззолили нас, так нас ймили в руки, що з тих рук ніхто нас не годен вірвати, хіба лиш тікати.

Кобим учинив си серед такої пустині — лиш я та Бог, аби був! Абим ходив як дикий звір, лиш кобих не видів ні тих жидів, ні панів, ні ксьондзів... Били та кагували наших татів, та вярєм запрягали, а нам уже куска хліба не дают прожерти...“ („Камінний хрест“).

Нужда й визиск руйнують родину, глум і посміховисько роблять із найсвятіших людських почувань.

„Але мої діти ростут по бурінах разом з курьми, а як що до чого прийде, то ніхто не знає, що вони цілий день їде. Ци крадут, ци жебрают, ци пасут, а я відки знаю? Я косію ваші лани тай забуваю не лиш за діти, але за себе не памятаю!“ („Кленові листки“).

Від неволі на рідній землі чоловік готовий тікати в світ за очі, аби позбутися кайданів:

„Якби до тої Канади не було морів, то то я би їх (дітей) у міх забрав тай бим пішя з ними тудя йшов, аби їх занести далеко від цього поругання. Я би ті моря берегами обходив“...!

Проти соціального й національного утиску заворушилося українське село: створилася політична організація і з нею пішов Стефанік вірно на все життя. Ростуть уже нові люде, й нові такі типи *борців* проти лиха бачимо в Стефанікових нарисах. З найбільшою симпатією, по майстерськи, представляє нам поет такого селянського *громадянина*, ідеаліста, в нарисові „Лист“, про того, що, гадав, „аби неправду корчувати“.

І той „панок“, що на старість відчув у собі українську кров та клясову спорідненість з селом, панок, що на склоні свого віку виховує в селянах людську гідність — і він теж сюди належить:

„Ходіть, не будьте худобою, ви боїтеся отих панів“. Та то ваші наймити, ви їх годуете, вбираєте, а ви перед ними пляцком!“ („Такий панок“).

І та трагічна мати-страдниця Марія, що синів віддала Україні і дід Максим зі своїми синами, які загинули в боротьбі за свій нарід — це вже *новий тип української людини*. Він вже не дивиться на світ у безнадійній розпуці, але *бореться* за „своє право“, шукає нових доріг, щоб удержатися на поверхні життя.

Стефанік значить у своїх творах виразно *шлях у літню будучність*, робить *надію* на ясне завтра. Він — не безнадійний песиміст, о ні! він — бадьорість і життя, заклик до змагання.

Стефанік не „взагалі український поет“. В ньому бачимо поета поневоленних і пригноблених у першій мірі. Він — поет *людяности*;

він радіє, коли знайде хоч ризику тої людяності в своїх героях, серед відносин найбільшої нужди. Через свою людяність Стефанік став поетом *всєлюдським*. Тому так охочо його твори перекладають на чужі мови.

Та не лише *зміст* у Стефаніка свій, особливий. Не забудемо про чудову *форму*. Болям людського серця і гордошам боротьби він дав *нову свою власну форму*. Свої думки він огорнув одягом невиданої краси, самоцвітом, якому мало рівного у світовій поезії. Природа — в нього живе людським одухотвореним життям. Ліс у нього говорить до людей, підсліпуваті вікна селянської хати плачуть від людського горя. Важке його слово, де треба, як олово, мова тоді уривчаста, мучить і раниць душу. Та одночасно цілить і кріпить.

Колись закидали Достоевському, що він має „жорстокий хист“ описувати надмірне людське страждання. Та виявилось — що людству така „сповідь“ необхідна — для його саме оздоровлення. Тої самий трагічний тон чується у Стефаніковій поезії.

Десять років тому назад довелося мені бути в однім селі на Поділлі під большевицькою вже владою. В читальні „Просвіти“ улаштував я для селян публичні читання. Сміялись, слухаючи Стороженкові сміховинки, плакали при Тесленкових оповіданнях, але Стефанік — просто поражав слухачів і своїм змістом і стилем.

„Це вже видно, запевно, що писав наш мужик: *просто з тебе дуцу вимотує*“ — казав мені після читання старший селянин, у якого від напруження думки на чолі аж зморщили позбиралися.

Стефанік заставляє людей до застанови, до поглиблювання. Він не переходить по верху, а оре в душах. Тим кращий з такої глибокої оранки буде плід!

Бажаю Василеві Стефанікові прожити ще довгі літа і сили для такої творчості. Все велике твориться у муках страждання.

Прага 1931.

П. Феденко

ЙОГО СЛОВО

(Думки про Стефаніків стиль.)

Слово — це творчий матеріал кожного письменника. Одні творці послуговуються словом більше чи менше самостійно і тільки вони заслугоють на назву дійсних творців; другі письменники засвоюють собі спосіб літературного вислову від своїх оригінальних товаришів — і це літературні ремісники. Вони не мають своєї літературного стилю, хоча й пишуть найчистішою й найпоправнішою літературною мовою. Літературна мова, якою послуговується інтелігенція — це штучний витвір, це тільки сума індивідуальних стилів усіх визначних письменників. Справжній, дійсний творець у ділянці словесного мистецтва є в першій мірі творцем літературної мови, яка живе й розвивається у всіх свіжих письменників. Тут зовсім не перецінюється чисто формальної сторони, самого стилю в даного письменника, — бо кожне „слово“ має свій „зміст.“ Оцей зміст Шевченкових творів був так глибокий, що мова „Кобзаря“, а не Котляревського й Квітки — сталися літературною мовою.

Щож це таке стиль письменника? Оден французький критик каже, що стилем рожі є її запах. Часом і мовчання може бути стилем людини. Дійсний, органічний стиль виростає з ідеї, як квітка зі своєї бруньки; стиль — це живе слово на службі живої ідеї. Культ слова для самого слова, словесні каламбури без великих ідей — це не стиль, це тільки наслідування.

Письменник — творець самостійно послугується своїм творчим матеріалом — мовою.

По своєму будує речення, себто висловлює свої гадки. Оригінально їх порядкує: раз вони біжать одинцем, немов піхота в барабанному огні до бою; то знов розтягаються в довжезні періоди, не спішаються, бо не можуть ніколи наговоритися. Стиль — це також словесний засіб даного письменника, це мовне багатство поета: відновлення старих слів, себто т. зв. архаїзму, уживання тільки нарічевих слів і форм, або т. зв. провінціалізму, використання перекручених чужих висловів — варваризмів; до стилю належить і влиття нового змісту до „старого“ слова; сюди треба також зарахувати і всякі новотвори, якими мусять збогачуватися кожна жива мова. І звукові мовні прикмети письменника творять рису літературного стилю. Так отже стиль — це сума всіх мовних засобів творця; служить вона до вислову його творчої думки.

Усі Стефанікові нариси видержані в покутському наріччі і мають драматичну форму: діяльог, а то й сам тільки монольоґ. Правда, є в автора „Мойого слова“ кілька ненарічевих нарисів („Дорога“, „Моє слово“, „Вечірня година“) і цікаво, що всі ці три нариси є строго субективні, Стефанік говорить в них тільки про себе самого. Поет немов боїться говорити „літературною“ мовою про когось другого, нею може творець змалювати тільки тремтіння своєї власної душі. Перед кількома роками на святочній промові у Львові сам поет жалувався, що наші школи не навчили його володіти так свобідно літературною мовою, як це діється в щасливіших чужинців. Зате

своїм рідним нарічем володіє поет так, що прославив його не тільки по широкій Україні, але „Його слово“ прогреміло й по далекій чужині.

Стефанік немов боявся, що „пани його неприємуть і тому, сотворив собі світ,“ „своє царство“. І „різьбив той свій світ як камінь“. І жив і живе досі у „своім світі“. „Слово своє острив на кремені душі і мочив у труті-зіллю та пускав на ліво“. „Слово своє ломав на ясні соняшні промінчики і мочив його в кожній чіпці і пускав на право“. Поет не хотів „ні цієї, ні тої городити“, він як кожний правдивий творець, є суворим самокритиком. Покинувши „мужицьке покоління“, поет побачив „новий світ, новий і гарний“. Поет „ловив його за поли, а він згїрдно глядів на нього“. І творець „мовчав довгі довгі, роки“. А як відозвався, то знова зістав у „своєму світі“, знов, „по давньому різьбив свій камінь і ломив слова на соняшні промінчики“.

Шкільні підручники вчать нас, що літературний стиль може мати такі прикмети: ясність і правильність вислову, чистість мови без варваризмів, провінціалізмів та дивачних новотворів, точність і милозвучність, звязкість і ядерність або періодичність у будові ричень. Стефанік знехтував деякими „правилами“. У своїй „Дорозі“ поет ішов так довго, аж „людей спіткав“, які „падали і здоймалися“.

„Він читав ті лица і велику пісню бою на них.“

„З їх губів злизав слова, з чолів вичитав мисли, з сердець виссав чувства. А як сонце родилося в крові і цілувало поміж довгі вії їх очі, то в його серці родилася пісня.“

„Розспівалася в його душі як буря, розколисалася як мамине слово“.

„І стався сильний і гордий. Вітер нагнув д'нему всі квіти“.

„Ступав своєю дорогою дальше“.

Стефанікова оригінальність така велика, що важко критикам зарахувати його до котроїбудь існуючої групи, до будьякого напрямку, чи стилю. Д. Лукіянович каже, що Стефанік „для правди держить лінію натуралізму“. О. Дорошкевич бачить у Стефаніка „найвищий шабель досконалости“ української новели та гадає, що наш новеліст, дав клясичний імпресіоністичний стиль“ та „усталив ту школу в літературі“, яку Дорошкевич зве „неореалістичною“. Д. Донцов твердить, що Стефанік не був „реалістом“. „У нього все зводилося до найкоротшої, але найзмістовнішої формули, ляконічної, як напрасний крик, і вдаряючої мовірім“. Дехто бачить у Стефаніка і символізм („Дорога“).

Стефанік витворив оригінальну будову для своїх архитворів. Його надзвичайна стилістична ошадність не має місця на всякі „описи“. Свої нариси зачинає майже завжди таким самим „зачином“. Відразу зачинається драма.

„Поклав граблі коло себе, сів потім на межу, закурив люльку тай гадка гадку шибала“ („Діти“).

„Сидить мала пістунка Парася й держить у подолку дитинку; кругом неї такі самі пістуни й пістунки“. („Пістунка“).

„Старий Мельник волочив яру пшеницю кіньми добрими, молодими“. („Сини“).

Такі самі ляконічні і „кінцівки“ Стефанікових шедеврив. Без плачу і без зітхання.

„Видиш, стара, наш хрестик? Там є вібито і твоє намено. Не біси, є і моє і твоє...“ („Камінний хрест“).

„Корова біла ногами і роздирала бабу на кавалки.“

Обі боролися зі смертю“. („Шкода“).

„Нагнулася тай конає, борзо, хутко. А корчъ обминає. Стілько спокою, доки спить“ („Лан“).

Вже з наведених уривків видно, що в Стефаніка майже скрізь, тільки прості речення, які бють по душі читача мов важкі удари тяжкої залізної довбні. Чи можна би її так довго вгорі держати, щоби збудувати довгу періоду речень? Часто ці прості речення стоять поруч, немов підсилюють попереднього товариша. Обходяться вони без численних додатків.

„У хатині бренили мухи. Сідали на хліб тай їли, залізали в збня тай воду пили. Як понаїдалися, посідали на бабу. Лізли в очі, в рот. Баба постогнувала, але мух не могла відгонити“ („Сама саміська“).

Часом авторові забагато навіть простих речень і він послугується примовчаними (еліптичними) реченнями.

„Де, де, де-е? Отосте були хлопенна дівка, годна-сте були! Ба, де кумо, тоті роки наші! Ану-ко пережійте тай вібачийте, шо-м на старість данец нагадав. А проше...“ („Кімінний хрест“).

Оригінальна і слівня у Стефаніка. Вживаючи покутської говірки, свідомо впровадив він до своїх новель багато провінціалізмів, варваризмів, та вони подібно як і архаїчні форми, тільки скріпляють поетову імпресію. Читач не може усвідомити собі, як могли би виглядати подібні нариси без таких слів, як: „бевка“, „гаптах“, „дзумбелати“, „лумер“, „нехаратушний“, „рейвах“, „парньик“, „туск“, „чічка“, „щезник“, „шандар“, „капурец“ і т. д. або без таких форм, як „поцулувавсми“, „порадилим си“, „будем тьи бити“, „жель“, „небожета“, „тежко“, „колера“, „прицегати“, „цалком“, „вінесла“, „одова“, „спамнятати“ і т. д. У Стефаніка всі ті слова, форми й звукові прикмети, сталися творчим засобом виявити себе в літературних творах. Бо літературний стиль — це все те, як творча одиниця висловлюється в мистецьких творах. Стиль є найважнішим критерієм при оцінці мистецького значіння літературної особистости.

Треба ще підкреслити живу образність Стефанікової мови. Плястика його слова може знайти гідного товариша хіба в авторі! „Ко-

бзаря". Одно слово, одно порівняння, часом тільки цілий погляд — і повна сили картина:

„Так гірко пили горілку, як кров, кров свою — так кривилися“.

„Вона як ні впоре! Аби ї дохторі так по смерті пороли!“

„Такий зателепаний як колера“; „Чмакає як штири свини“; „Г'ямба нехаратушна, як у старої конини“; „Озмить та вгатіт му сокиру отут у печінки, та може той жовч пукне, бо не вітрімаю“; Іван Дідух „так банує за тим горбом, як дитина за цицков“: Гьоргій кричить до мягкого Максима: „Ідіт, ідіт, бо ви

не хлоп, але зальопана баба!“, бо „бо мнєкому ніколи не варт бути, бо мнєкий чоловік нездалий до нічого...“

Стефаникове „слово“ здобуло собі вічне місце в скарбниці української літератури. Воно збагатило її, додало цінних дорогих камнів до багатого її скарбу. Воно сталося разом до виявлення творчої думки письменника. Сталося це все тому, бо його слово було оригінальним, бо Стефаник витворив свій самостійний стиль із тих пахучих покутських чічок, які найкраще знав.

Лука Граничка

Хата Василя Стефаника в селі Русові, пов. Снятин. У цій хаті Він уродився і прожив перші літа свого життя.

МАТИ В ТВОРАХ СТЕФАНІКА

„Слово своє буду гострити на кремені моєї душі і намочене в труті-зіллі, пускати буду на ліво...“

І слово своє ламати буду на ясні соняшні промінчики, і замочу його в кожній чічці, і пускати буду на право...“

— сказав про себе Стефаник.

Цей Стефаник, що був тоді найбільш щасливий, коли глядів дитиною на мамині очі, як по них сунулися тихесенько пречисті хмарки щастя. Він пішов від мами в біленькій сорочці, сам білий.

„Не йди, не йди, сину!“ — просила мати.

А він пішов, бо перед його очима стелилася дорога ясна і далека.

І на тій дорозі скинув він мамину сорочку.

Колиж пісня його душі згрікла, а сили і гордість упали на цій життєвій дорозі, він, спотикнувшись на гріб своєї мами, зарив чоло в могилу і просив маму, щоби його назвала так, як він був ще дитиною.

Одно маленьке слово щоб сказала!... Бо

він пізнав життєву дорогу і зрозумів вартість матери в житті.

І тому в Стефаникових творах так часто пересувається постать матери. Дивимось незрячим оком. Добрі і лихі сторони нашої матери змалював Стефаник живими красками, мачаючи своє могутнє слово раз „в труті-зіллю“, то знова „в кожній чічці“.

Мати в Стефаникових творах повна чуття, любови і привязання до дітей. Працьовита, трудяща матір...“

Спомин про матір солодить найтяжчі життєві хвилі героям творів Стефаникових.

Згадує її, як ясний луч сонічка, старий Іван, що „колись був майстер, був газда, а тепер лайдак“.

„Мама, бувало, припадають коло мене та приповідають: „Ой, синку, оце тобі Бог гарний талан дав у руки, нема такої днини й години, щоби Богові святому не дякувала за тебе“. Кажуть: „Старий, старий, а встань-но

та подивися на нашого Івана, який він газда?" (Майстер).

А коли до старого Леся [Скін] зближалася смерть, то йому теж здається, що по кінець стола сидить його небіжка мама тай пісню співає. Тихенько та сумно голос по хаті стелиться й до нього доходить.

То та співанка, що мама йому, маленькому, співала. І він плаче, і болить у серці, і долонями сльози ловить. А мама співає просто в його душу і всі муки там з тим співом ридають. Мама йде до дверей, за нею й спів іде і муки з душі.

— „Мама з того світу має прийти тай над своєю дитиною має заплакати. Таке Бог право їм видав“.

Навіть на маминім гробі, по довгих, довгих роках, нагадується людині мамина співанка, а тоді очі у людини стають такі добрі, як у дитини. (Вечірня година). Уся думка матери при дітях. Їх здоровля, спокій і безпека, це головне мамине старання.

Стара Семениха (Басараби) навіть в очах має свої діти.

Мати (Марія) вертає з поля до дому: одно на руках, а двоє коло запаски.

Хоч натягнулася серпом та по дорозі грається з дітьми, як дівка биндами. Любувала й голубила їх.

В „Кленових листках“ в тяжких попородових болях, заціплює мама губи, щоби не кричати та не полохати дітей. Тяжко хора, а піднялася звариги обід, щоби діти не голодували.

Навіть Катрусина мати, яка, здається, безсердечно каже смертельно хорі донці „мабуть тобі виходу не буде“, в сути річ з остатнього тягнеться, щоби дати дитині поратунок тай просить Бога, щоби половину дончиної муки на себе перебрала.

Куля бринькнула тай поцілила в груди маму, що в часі бою втікала з діточками. Кров плине їй з грудей, а її думка про безпеку діточок: „Васильку, бери Настю та веди до вуйка, отуди стежкою попід ліс, ти знаєш, але тримай за руку легко, не сіпай: вона ма-

ленька, тай не неси, бо ти ше не годен!.. (Дитяча пригода). Ось кілька любови бачить поет у мами до своїх дітей.

Ця сліпа материнська любов радаби на завжди задержати дітей дома.

Не вагався мистець змалювати, що і жертвенности матери для загальної справи є покладені межі! Марія каже синам, що йдуть на визвольну війну: „Найменший Дмитро хай лишиться, а ні, то закопаю зараз у себе ніж“.

А коли Україна кликала до боротьби своїх синів, „попід мури мами держали серця в долонях і дули на них, щоби не боліли“.

Вони-ж, ці мами, так само, як і Марія, „не знали добре, вони невинні, що їх голова здуріла, як тога Україна забирає їм діти“... Поет виправдує їх громадянську несвідомість.

Замочене в кожній чічці слово Стефаника в „Кленових листках“ ставить нам перед очі образ матери, що в передчутті смерті не забуває про діточок, навчаючи, щоби любилися між собою, а накінці:

„Семенку, проси тата, що мама наказували, щоби вас любив“.

Лесева жінка, що казала хлопцям бити тата за те, що тяг зерно в коршму, кається: „Тогож я вам, діти, постелила сьогодні на ввесь вік. І помрете та слави не збудетеся. Не годна я цього за вас відмолити“.

Але прочитаймо уважно новелю „Мамин синок“. Такий образок найдемо мало не в кожній нашій хаті. І вони, ці образки, є доказом, як мало ще у наших мамів і татів підготування, потрібного у вихованні дітей. В корогкому оповіданні тут по мистецьки виведені усі лихі сторони виховання наших дітей.

Ой, не даром слова цього оповідання гострилися на кремені такої всевидющої душі, як Стефаник.

Ніяка наукова книжка про виховання дітей у нас не розкрилаби перед нашими очима тих усіх недотач у вихованні, що їх так ясно вложили короткі Стефаникові новелі. Лише „хто має уха, нехай слухає!“

Іванна Блажкевич

* * *

*Душа людини, мов та рожка Єрихону,
У дні невзгод всихає, завмира,
Здається, щастям вже до скону
Не заживе вона.*

*Та ось капелька рос її звохчила,
Поцілував луч сонечка на мить
І знов вона лепестки розпустила
І починає жить.*

Конст. Малицька

ЯК ТВОРИТЬ ВАСИЛЬ СТЕФАНІК

Все, що прояснює нам творчість письменника, має велику ціну для дослідника. Тому то так заповідливо збирають історики літератури всякі знахідки до психології творчості. Не обмежуючися тим, що дають безпосередньо самі друковані твори письменника, студіюють його рукописи, вивчаючи первісний текст, та всякі пізніші замітки й варіанти, шукають указівок на характер і процес творчості в життєписі письменника, в листуванні його, в спогадах про нього його сучасників, тощо.

Нічого, розуміється, вже й казати, яку вагу дають для дослідника відомості, що їх подає про себе сам письменник. В культурних краях пильно випитують письменників про найменшу дрібницю з їх життя і творчості, нераз може й докучаючи їм надмірною цікавістю.

У нас щодо цього цілком інакше. Творчістю письменника громадянство майже не цікавиться, мало її цінить і в результаті дослідник зданий на самі-но твори, тим більше, що й письменники українські надто скромні й здебільшого не люблять розводитися про себе й свою роботу. А вже найменше балакує під цим оглядом Василь Стефанік. Він просто ненавидить усякі розпитування про його творчість і відмовляється від балачок на цю тему. А тимчасом скільки питань міг би він нам розяснити. От хоч-би й те, чому пише так мало? В нашій критиці пояснювано це тим, що годі мовляв мистцеві годуватися самими-но картинами горя, реагувати без кінця на ці картини (М. Данько 1913 р.). Але це був тільки здогад, не більше.

Отож я був незвичайно втішений, коли Стефанік якось сам торкнувся цієї теми. Було це влітку 1922 р., коли письменник по довшій перерві почав друкувати свої нові перлини в Літ. Наук. Вістнику. Стринувся я з ним у покійного Вол. Гнатюка, до котрого Стефанік заходив кожного разу, як бував у Львові. Він

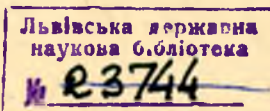
тоді привіз для журналу друге своє оповідання „Сини“ й з приводу цього навязалася наша розмова. — Слухайте, Володимире, ходім на гору, (я жив тоді над Гнатюком), я хочу прочитати Вам своє оповідання, — каже до мене Стефанік. Але Гнатюк і п. Гнатюкова в оден голос почали просити його, щоб читав у них, бо й вони хочуть його послухати. І от нас чотирьох, бо була при тім і сестра п. Гнатюкової п. Мацьковська, зробив Стефанік правдивими вибранцями долі, бо такого читання мені ще ніколи в житті не доводилося чути. Це, сказав би я, було якесь несамовите видовище, своєю страшною експресією, своєю трагікою: Стефанік валив кулаком у стіл, дер волосся на голові, гукав, тяжко переживаючи те, що читав. Годі просто описати цю цікаву, зворушливу, незвичайну картину. Скінчив видимо перемучений. Ми були ще довго під сильним враженням його читання.

Тоді-то й розповів нам Стефанік, чому він так мало пише, але ми вже з читання знали, чому.

Він при творенні страшенно переживає кожну річ, він терпить разом із своїми персонажами: і коли його герой (як пр. Максим у „Синах“) кричить і лютиться — кричить й лютиться і він сам; хапає Максим себе за голову й хилиться до землі — й автор рве волосся в себе на голові й не всидить на місці і кидає собою, як старий, крижем паде на землю...

Пишучи, роздирає - кривавить Стефанік своє серце, й скінчивши, мусить відхорувати кожну свою річ. Не дивниці отже, що негоден, не може писати так багато й такі довгі речі, як інші, що не переживають так сильно своїх творів. Те, чого ми могли догадуватися з самого характеру Стефанікових новел, ствердив понад усякий сумнів сам їх творець як своїм признанням, так ще більше своїм невимовно чудовим, сатанинсько сильним і болісним читанням.

Вол. Дорошенко

105

PLATEAU NATIONAL
D'ARTS ET MÉTIERS
PARIS

B-4642

348004

B 4.642

0,10k

ПРОФ. УЧ. Ц. 87